

Latvieši Dienvidamerikā 1945–1991: darbība Latvijas neatkarības idejas saglabāšanai

Latvian Diaspora in South America: Actions to Preserve Idea of State Independence of Latvia (1945–1991)

Kristīne Beķere, MA

Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centra pētniece

Akadēmijas laukums 1–1313, Rīga, LV-1050

E-pasts: kribek@inbox.lv

Latvijas padomju okupācijas laikā Latvijas valsts neatkarības ideju uzturēja latvieši, kas dzīvoja dažādās Rietumu pasaules valstīs. Līdzīgi kā lielākās latviešu kopienas (ASV, Austrālijā, Kanādā u. c.), arī latvieši Dienvidamerikā uzskatīja, ka Latvijas valsts juridiski turpina pastāvēt, un savu atrašanos ārpus Latvijas uzskatīja par piespiedu trimdu. Šie uzskati bija svarīgs latviešu kopienu pašidentitātes elements, un tos latvieši apliecināja ar plašām un daudzveidīgām politiskām aktivitātēm, lai saglabātu Latvijas neatkarības ideju un veicinātu neatkarības atjaunošanu. Raksta mērķis ir atklāt latviešu politiskās aktivitātes Dienvidamerikas reģionā, kur tās, lai arī kopumā līdzīgas kā citās valstīs, vietējo politisko un ģeogrāfisko apstākļu dēļ ieguva specifiskas iezīmes.

Atslēgvārdi: latviešu trimda, diaspora, Latvijas neatkarības ideja, Dienvidamerika, Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības, ACEN.

During the years of Soviet occupation, the idea of Latvian state independence was kept alive by Latvians living in Western countries. Latvians in South America overall shared the key points in their beliefs and identity characteristic to the whole Latvian diaspora (largest groups living in USA, Australia, Canada etc.), namely, the conviction that Latvian state still formally existed and they themselves were in political exile against their will. These convictions formed a substantial part of common identity of Latvian diaspora and were manifested through diverse political activities to promote the restoration of the Latvian state independence. The aim of this article is to characterize the political activities of Latvians in several South American countries. Under the specific political and geographical circumstances of the region of South America the actions of Latvian diaspora there to preserve the independence idea differed in detail from similar activities in other countries.

Keywords: Latvian diaspora, exile, independence of Latvia, South America, diplomatic representatives of Latvia, ACEN.

Otrā pasaules kara rezultātā trīs Baltijas valstis – Latvija, Lietuva un Igaunija – zaudēja savu neatkarību un prettiesiski tika iekļautas Padomju Savienības sastāvā. Tomēr Baltijas valstu neatkarības ideja turpināja pastāvēt to apmēram 120 000 līdz 150 000 latviešu starpā, kuri Otrā pasaules kara laikā bija devušies bēgļu gaitās un kara beigās atradās ārpus padomju spēku kontrolētās teritorijas – Vācijā, Austrijā, Zviedrijā, Dānijā un citur. Uzsverot Baltijas valstu pievienošanas Padomju Savienībai prettiesiskumu, bēgļi dēvēja sevi par “trimdiniekiem” un atteicās atgriezties dzimtenē, kamēr tā atrodas Padomju Savienības pakļautībā. 20. gadsimta 40. gadu beigās viņi izceļoja uz dažādām pasaules valstīm un apmetās tajās uz pastāvīgu dzīvi, izveidojot plašu latviešu diasporu ar kopienām visās lielākajās t. s. Rietumu bloka valstīs – ASV, Kanādā, Austrālijā u. c. Viens no reģioniem, kurā apmetās daļa bēgļu, bija arī Dienvidamerika: Brazīlija, Argentīna, Venecuēla u. c.

Latvijas neatkarības ideja izveidojās par latviešu trimdas uzskatu un pašidentitātes centrālo elementu, bet darbības, lai saglabātu šo ideju, caurdauda visas trimdas aktivitātes. Galvenās trimdas metodes Latvijas Republikas neatkarības idejas saglabāšanai un iespēju robežās neatkarības atjaunošanas veicināšanai bija politiskā lobija darbs un informācijas sniegšana mītnes zemēs.

Arhīvu materiāli, kas sniedz ieskatu Dienvidamerikas latviešu kopienas politiskajās aktivitātēs, ir visai sadrumstaloti, un fragmentāras ziņas atrodamas daudzās trimdas dokumentu un aktīvu trimdas darbinieku dokumentu kolekcijās visās trimdas mītnes zemēs, kur tie nokļuvuši atsevišķu dokumentu kopiju veidā. Lielākās kolekcijas, kas satur materiālus tieši par Dienvidamerikas latviešu darbību, ir Latvijas diplomātisko darbinieku Pētera Oliņa un Alfrēda Teodora Rūsiņa fondi Hūvera Institūta arhīvā (Stenforda, ASV). Nozīmīgs

informācijas avots ir sarakste starp Dienvidamerikas latviešiem un trimdas vai diplomātiskā dienesta pārstāvjiem citās valstīs. Šajā rakstā izmantota galvenokārt Latvijas sūtniecības Vašingtonā vadītāja sarakste ar dažādām personām Dienvidamerikā¹ un Pasaules Brīvo latviešu apvienības (PBLA) priekšsēža Ilgvara Spilnera sarakste ar Vili Vītoli Dienvidamerikā.² Diemžēl nav izdevies noskaidrot, vai ir saglabāties kāds no lielāko Dienvidamerikas organizāciju arhīviem un kur tas varētu atrasties.

Dienvidamerikas latviešu vēsture praktiski nav tikusi pētīta. Salīdzinoši vairāk uzmanības (ne tikai zinātnē, bet arī daiļliteratūrā³ un kino⁴) ir ticis pievērstis baptistu izceļošanai un baptistu kolonijām Brazīlijā, bet par to latviešu dzīvi, kuri ieceļoja Dienvidamerikā pēc Otrā pasaules kara, ir zināms ļoti maz. Trimdā izdotās “Latvju enciklopēdijas” sējumos atrodams šķirkļis, piemēram, par Latvijas diplomātiskajām pārstāvniecībām Dienvidamerikā.⁵ Vispārīgas faktoloģiskas ziņas par Dienvidamerikas latviešiem atrodamas uzziņu krājumos “Latviešu kolonijas”⁶ un “Latvieši Rietumzemēs”.⁷ Diemžēl abos krājumos ievietotās ziņas bieži nav precīzas, īpaši tas attiecināms uz izdevumu “Latvieši Rietumzemēs”. Grāmatā ir daudz neprecizitāšu un kļūdu, tādēļ tās dati izmantojami tikai kā ļoti aptuveni; tajā nav norāžu, no kurienes ziņas ir ņemtas, turklāt autors grāmatā iekļautās ziņas apkopojis un savācis Latvijā un lielākoties vēl padomju okupācijas laikā, kad pieeja informācijai par trimdu bija visai ierobežota.

Latvijā pēc neatkarības atjaunošanas, kad kļuva iespējama līdz tam ideoloģisku iemeslu dēļ nepieļautā latviešu trimdas pētniecība, latvieši Dienvidamerikā ir pētīti tikai fragmentāri atsevišķos rakstos.⁸ Nedaudz savas vēstures dokumentēšanai pievērsušies paši Dienvidamerikas latvieši: plašu faktoloģisko informāciju un ilustratīvu materiālu ietver Dienvidamerikas

latviešu 2001. gadā izdotā grāmata “Latvieši Argentīnā”.⁹

Raksta mērķis ir raksturot Dienvidamerikas latviešu politiskās aktivitātes Latvijas Republikas neatkarības idejas uzturēšanai laika posmā no Otrā pasaules kara beigām līdz Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanai, kā arī analizēt Dienvidamerikas latviešu politisko aktivitāšu specifiku un tās cēloņus. Lai raksturotu Latvijas neatkarības idejas uzturēšanai veltītās aktivitātes, nepieciešams vispirms aplūkot Latvijas Republikas diplomātiskā dienesta darbību Dienvidamerikas valstīs. Diplomātisko pārstāvniecību darbība ir svarīga pirmām kārtām tādēļ, ka to pastāvēšana pēc Otrā pasaules kara jau kā tāda simbolizēja Latvijas valstiskuma turpināšanos. Pie tam tieši diplomātiskās pārstāvniecības līdz to slēgšanai (īpaši izteikti 30. gados) vienoja latviešus Dienvidamerikā un bija sabiedriskās dzīves aktīvākās organizatores, savukārt to slēgšana un mēģinājumi darbību atjaunot aktualizēja Latvijas neatkarības jautājumu sarunās ar Dienvidamerikas valstu valdībām. Pārējās Dienvidamerikas latviešu politiskās aktivitātes aplūkojamas atsevišķi divās grupās: pirmkārt, vietēja mēroga aktivitātes savās mītnes zemēs Dienvidamerikā; otrkārt – Dienvidamerikas latviešu iesaistīšanās trimdas politiskajā darbā citviet pasaulē.

Latviešu kopienu izveidošanās Dienvidamerikā, skaits un sastāvs

Pirmie latvieši iecēloja Dienvidamerikā jau 19. gadsimta beigās. Vecākā latviešu apmetne Dienvidamerikā ir Rionovas lauksaimnieku kolonija Brazīlijā, kur jau 1890. gadā apmetās 25 ģimenes no Rīgas.¹⁰ Rionovā tās ziedu laikos dzīvojušas pat 70 latviešu ģimenes, bet ap 1932. gadu kolonijas iedzīvotāju skaits bija samazinājies līdz aptuveni 30 ģimenēm jeb ap

150 latviešu. Līdzīgi arī pārējās vecās kolonijas bija izirušas vai mazaktīvas.¹¹ Līdzās Rionovai pastāvēja virkne mazāku latviešu koloniju, atsevišķi latvieši dzīvoja arī pilsētās: 1892. gadā izveidojās latviešu kolonija Ižui, 1931. gadā tajā bija nepilni 400 latvieši; 1906. gadā izveidojās Nova Odesas kolonija un vēlāk vairākas citas tās apkārtnē.¹² Argentīnā 1907. gadā Patagonijā izveidojās latviešu kolonija “Austra”, kurā dzīvoja ap 250 latviešu.¹³ Lielākā daļa šo agrīno koloniju iedzīvotāju bija baptisti, bet ne visi.

Galvenais izceļošanas vilnis uz Dienvidameriku, konkrēti, Brazīliju, tomēr ir saistāms ar baptistu draudzes darbību Latvijā 20. gadsimta 20. gados. Baptistu sludinātāji savās vizijās paredzēja drīzu pasaules galu un iespēju paglābties no apokalipses saredzēja izceļošanā uz dzīvi civilizācijas neskartās vietās. Sludinātāju atklāsmes norādīja Brazīlijas mūžamežus kā piemērotu vietu, un viņi aicināja ticīgos izceļot uz Brazīliju.¹⁴ Aicinājumam bija pārsteidzoša atsaucība baptistu vidū, un baptistu iecēlotāju pirmās grupas apmetās nomaļā Brazīlijas vietā un 1922. gada 1. novembrī nodibināja koloniju “Vārpa”. Vēlāk “Vārpas” teritorijā izveidojusies arī otra latviešu kolonija – “Palma”. Ļoti skarbie dzīves apstākļi, slimības un smagais kolonijas iekārtošanas darbs nesaskanēja ar daudzu izsappnoto priekšstatu, turklāt kopienā veidojās iekšējās nesaskaņas un arī finansiālas problēmas. Jau 50. gadu sākumā kļuva skaidrs, ka ģeogrāfiskās izolētības un augšnes īpašību dēļ “Vārpai” nav paredzams tālāks saimnieciskais uzplaukums.¹⁵

Precīzi dati nav nosakāmi, bet tiek lēsts, ka Brazīlijā 30. gadu beigās dzīvoja ap 4000 (pēc dažiem mazāk ticamiem aprēķiniem – līdz pat 7000)¹⁶ latviešu, bet Argentīnā no četriem vai pieciem simtiem¹⁷ līdz, lielākais, tūkstotim latviešu.¹⁸ Mazāks skaits latviešu iecēlojuši citās Dienvidamerikas valstīs: zināms, ka 1929. gadā

Urugvajā dzīvojušas vairākas latviešu ģimenes,¹⁹ 1934. gadā tika nodibināta Montevideo latviešu biedrība.²⁰ Atsevišķi latvieši dzīvoja arī Paragvajā, Čīlē un Bolīvijā.²¹

Šos skaitļus ievērojami papildināja pēc Otrā pasaules kara pasaulē izkļīdušie latvieši. Pēc Otrā pasaules kara Dienvidamerikas valstu ieceļošanas politika lielākoties bija ļoti labvēlīga Vācijas bēgļu nometnēs izvietoto latviešu ieceļošanai – piemēram, Argentīna pēc kara gados plānoja īstenot apjomīgu imigrantu piesaistes programmu, saskaņā ar to bija paredzēts ievest Argentīnā arī 5000–7000 latviešu. Tomēr dažādu iemeslu dēļ Argentīnā iebrauca tikai apmēram 800–1000 latviešu, līdz ar to Argentīnā 50. gados dzīvoja apmēram 1500–2000 latviešu izcelsmes cilvēku. Līdzīga ir arī situācija Brazīlijā. 60. gados Brazīlijā dzīvojošo latviešu izcelsmes cilvēku skaits tiek lēsts pat līdz 20 tūkstošiem. No šī skaita gan tikai daļa bija nacionāli aktīvi un saglabājuši savu latvisko identitāti – Brazīlijā tādi varēja būt apmēram pieci tūkstoši.²² Latviešiem Brazīlijā un arī pārējās Dienvidamerikas zemēs raksturīga salīdzinoši strauja asimilēšanās un pāriešana uz portugāļu sarunvalodu (vai spāņu, atkarībā no valsts) arī ģimenē. Nepastāvot latviešu svētdienas skolu tīklam (kāds bija, piemēram, Ziemeļamerikā vai Austrālijā un nodrošināja diasporas latviešu bērnu iepazīstināšanu ar latviešu valodu un tradicionālo kultūru), īpaši strauji vietējā sabiedrībā asimilējās bērni.²³

50. gadu vidū latviešu kopienas bija izveidojušas vairākās Dienvidamerikas valstīs. Venecuēlā līdz 1952. gadam, pateicoties Venecuēlas atvieglotajai ieceļošanas politikai, ieceļojuši ap 750 latviešu.²⁴ Čīlē pēc kara ieradusās apmēram 50 latviešu ģimenes, un 1946. gadā Santjago tikusi dibināta Latviešu apvienība Čīlē.²⁵ Precīzi nenosakāms skaits latviešu apmetušies uz dzīvi Urugvajā, par ko liecina biedrības “Brīvā Latvija” dibināšana 1945. gadā un

periodiskā izdevuma “Brīvās Latvijas balss” izdošana.²⁶

Triju galveno ieceļošanas viļņu rezultātā – 19. gadsimta beigās, 20. gadsimta pirmajā un otrajā desmitgadē un pēc Otrā pasaules kara – veidojās lielākā daļa pasaules latviešu diasporas. Dienvidamerikas specifiskā iezīme salīdzinājumā ar citiem kontinentiem ir ļoti lielais 20. gados ieceļojušo baptistu skaits. Lielākais skaits latviešu Dienvidamerikā pēc Otrā pasaules kara dzīvoja Brazīlijā – lielākoties pirmskara baptistu ieceļotāji un to pēcteči, līdzīgi arī Argentīnā; trešā lielākā un no citām atšķirīga ir kopiena Venecuēlā, jo to veidoja galvenokārt Otrā pasaules kara bēgļi. Kopienas veidojošo latviešu izceļošanas iemesli lielā mērā noteica arī kopienas raksturu un attieksmi pret dažādiem jautājumiem. Otrā pasaules kara rezultātā ieceļojušajiem ļoti svarīgs bija Latvijas neatkarības atjaunošanas jautājums, kamēr, piemēram, baptistu ieceļotāji vērtēja dzīves norises lielā mērā caur savu reliģisko uzskatu prizmu, un Latvijas valsts jautājumam vai vispār nacionālām vērtībām viņu vērtību sistēmā nebija primāras nozīmes.²⁷ Latvietības saglabāšanas un Latvijas valsts jautājums kopumā pirms Otrā pasaules kara ieceļojušajiem bija maz aktuāls.²⁸

Latvijas Republikas diplomātiskās pārstāvniecības Dienvidamerikā

Pirmais Latvijas Republikas diplomātiskais pārstāvis Dienvidamerikā bija vicekonsuls Krišjānis Zellis, kurš uzsāka savu darbību Brazīlijā 1930. gada vasarā. 1932. gadā darbību uzsāka zviedru tautības Latvijas goda konsuls Sanpaulu Jūhans Gustavs Stols (*Johan Gustaw Stål*), bet 1933. gada februārī Riodežaneiro darbu sāka Latvijas ģenerālkonsuls Pēteris Oliņš (1890–1962), kuru 1935. gadā pārcēla uz Buenosairesu un kurš lietveža

rangā pildīja Latvijas diplomātiskā pārstāvja pienākumus gan Argentīnā, gan Brazīlijā. Kubā darbojās Latvijas goda vicekonsuls Jānis Mežs (1884–1978).²⁹

Pēc Otrā pasaules kara lielākā daļa Rietumvalstu ASV vadībā neatzina Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā un tādējādi Latvijas Republika juridiski turpināja pastāvēt. Tas ļāva turpināt darbu arī daļai Latvijas Republikas diplomātisko pārstāvniecību dažādās valstīs. Arī Dienvidamerikas valstīs joprojām funkcionēja Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības. 1946. gada 1. decembrī savus pienākumus Dienvidamerikā pildīja šādi diplomāti: Argentīnā, Buenosairesā, Latvijas sūtniecības pilnvarotais lietvedis (*Chargé d' Affaires*) Dr. P. Oliņš, kurš vienlaikus bija arī pilnvarotais lietvedis Brazīlijā; Brazīlijā, Riodežaneiro, *Chargé d' Affaires ad interim* Vilis Tomsons (1905–1978), bet Sanpaulu – konsuls J. G. Stols.³⁰ Diplomātu darba turpināšanai arī pēc Latvijas okupācijas un iekļaušanas Padomju Savienībā bija gan praktiska, gan simboliska nozīme. Diplomātiskais dienests bija vienīgā Latvijas Republikas varas institūcija, kas turpināja darboties visu Latvijas okupācijas laiku. Konsulāti nodrošināja tādas praktiskas lietas kā personas dokumentu izdošana, dažādu dokumentu un apliecību tulkošana un apliecināšana u. tml. Simboliski savukārt diplomātisko pārstāvniecību pastāvēšana apliecināja to, ka Latvijas Republika turpina pastāvēt *de jure*, un kā tādām to darbībai pēc iespējas vairākās valstīs bija liela nozīme Latvijas neatkarības idejas saglabāšanai trimdā.

Huana Perona (*Juan Perón*) vadītā valdība Argentīnā 1946. gada 30. novembrī slēdza visu triju Baltijas valstu diplomātiskās pārstāvniecības, atzīstot arī Baltijas valstu inkorporāciju PSRS *de jure*. 6. decembra *note verbale* Argentīnas ārlietu ministrs gan uzsvēra, ka Latvijas diplomātiem tiek saglabātas viņu personīgās diplomātiskās

tiesības. 1946. gada decembra beigās pilnvarotais lietvedis P. Oliņš, formāli neatsakoties no savām diplomāta tiesībām, devās uz Brazīliju pārņemt tur esošo sūtniecību. Pēc pāris mēnešiem, kad P. Oliņš vēlējās atkal apmeklēt Argentīnu, viņam netika izsniegta diplomātiskā vīza, un 1947. gada 15. augustā tika paziņots, ka nav iespējams viņam izsniegt nedz diplomātisko, nedz arī parasto vīzu – tādu var saņemt tikai Padomju Savienības izdotā pasē.³¹ Tādējādi Argentīna praksē apstiprināja savu lēmumu atzīt Baltijas valstu inkorporāciju PSRS *de jure* ar visām no tā izrietošajām praktiskajām sekām. P. Oliņš turpināja darbu Brazīlijā, kur 1947. gada nogalē valdīja izteikti pretkomunistisks noskaņojums. Kopš 1948. gada pārstāvniecībā P. Oliņa palīgs bija juriskonsults A. T. Rūsiņš.³²

Pēc valdības maiņas 1957. gada oktobrī ar Argentīnas vēstnieka Lielbritānijā starpniecību tika uzsāktas sarunas par iespējamo diplomātisko pārstāvniecību atjaunošanu, taču bez rezultātiem.³³

1961. gada 11. martā arī Brazīlijas valdība pieņēma lēmumu vairs neatzīt Baltijas valstu diplomātisko pārstāvniecību oficiālo darbību, gan saglabājot esošajiem diplomātiem personīgo diplomātisko statusu. Tāpat Brazīlijas ārlietu ministra rīkojums atļāva Baltijas valstu diplomātiskajām pārstāvniecībām turpināt izdot dažāda veida dokumentus, ko pārstāvniecības interpretēja visai plaši, attiecinot uz praktiski visiem konsulārajiem jautājumiem, – tika izdotas pases un pagarināts to termiņš, izsniegtas dzimšanas, laulību u. tml. apliecības.³⁴

P. Oliņš 1962. gadā aktīvi mēģināja panākt sūtniecību darba atjaunošanu, apeļējot pie diviem galvenajiem principiem: tautu pašnoteikšanās principa un Latvijas valsts *de jure* pastāvēšanas. Brazīlijas valdība deklaratīvi atzina abus šos principus, un pēc vairāku mēnešu ilgām sarunām ar Brazīlijas Ārlietu ministriju, t. sk. konsulārās daļas vadību, P. Oliņam bija izdevies

panākt zināmu pozitīvu noskaņojumu par labu sūtniecību atjaunošanai, bet nestabilā politiskā situācija Brazīlijā, kas izpaudās arī kā ļoti bieža vadošo amatpersonu maiņa un iecelšana citos amatos, neļāva panākt praktiskus rezultātus.³⁵

Interesanti atzīmēt – lai arī Brazīlija neatzina baltiešu pārstāvniecības savā zemē, baltiešu diplomātisko pārstāvju ignorēšana netika principiāli ievērota ārzemju ceļojumos. Tā, piemēram, kad Brazīlijas prezidents 1962. gadā viesojās Lielbritānijā, uz oficiālo pieņemšanu bija ielūgts arī Latvijas pilnvarotais ministrs Lielbritānijā Kārlis Zariņš ar kundzi. Respektīvi, pieņemšanā tika lūgti piedalīties visi Lielbritānijā atzītie diplomāti, un Brazīlijas delegācija neizdarīja izņēmumus attiecībā uz baltiešiem.³⁶

Turpmākajos gados latvieši Brazīlijā turpināja izmantot katras baltiešiem labvēlīgās izmaiņas valsts pārvaldē, lai mēģinātu panākt diplomātisko pārstāvniecību atjaunošanu. Piemēram, 1964. gada sākumā igauņu un latviešu organizācijas nosūtīja telegrammas Brazīlijas prezidentam ar lūgumu atjaunot diplomātiskās misijas, līdzīgu lūgumu prezidentam nodeva arī lietuviešu pārstāvji.³⁷ Lai gan attieksme pret šiem lūgumiem šķita visumā pozitīva,³⁸ izšķirošas darbības nesekoja.

Pēc P. Oliņa nāves 1962. gada 27. augustā sūtniecībai vairs nebija iespējams veikt jau tā ierobežotos konsulāros pakalpojumus Brazīlijā un sūtniecības juriskonsults A. T. Rūsiņš mēģināja panākt pēcteča iecelšanu.³⁹ Diemžēl 1963. gadā Londonā nomira K. Zariņš, Latvijas Republikas valdības izdoto ārkārtējo pilnvaru turētājs, tādējādi vēl vairāk sarežģīot iespējas Brazīlijas valdības atļaujas saņemšanas gadījumā iecelt jaunus konsulāros pārstāvjus Brazīlijā. Brazīlijas Ārlietu ministrija jautājumu turpināja izskatīt vēl 1966. gadā.⁴⁰ Lai kaut kā risinātu dokumentu izsniegšanas jautājumu, 1966. gada 28. februārī Brazīlijas Sarkanā Krusta paspārnē tika izveidota

Latviešu palīdzības komiteja (*Komité Letoniano de Socorro*) A. T. Rūsiņa vadībā, kura uz laiku, kamēr valdība apstiprinātu jaunu latviešu konsulāro pārstāvi, uzņēmās konsulāra rakstura lietu kārtošānu.⁴¹ Komiteja varēja legalizēt dokumentus un izsniegt Brazīlijas iestāžu atzītas “personīgas dabas apliecības”.⁴² Šīs darbības Sarkanais Krusts kā neatbilstošas saviem statūtiem aizliedza 1971. gadā.⁴³ Kaut arī pastāvēja deklarācijas, ka Brazīlija neatzīst Baltijas valstu inkorporāciju Padomju Savienībā *de jure*, arī turpmākajos gados tā neatjaunoja sūtniecību un konsulāro pārstāvju darbību. Tādējādi faktiski ar P. Oliņa nāvi 1962. gadā (lai arī A. T. Rūsiņš formāli pārraudzīja praktiski nefunkcionējošo pārstāvniecību līdz pat savai nāvei 1978. gadā) Dienvidamerikā vairs nedarbojās viens no Latvijas Republikas neatkarības idejas oficiālajiem simboliem – Latvijas Republikas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības. Latvijas Republikas interešu un neatkarības idejas aizstāvība pārgāja tikai Dienvidamerikas valstīs dzīvojošo latviešu diasporas kopienu un atsevišķu pretkomunistisku organizāciju rokās.

Politiskās aktivitātes Dienvidamerikā

Dienvidamerikā vairākas latviešu organizācijas nodibinājās jau pirms Otrā pasaules kara, bet politisko aktivitāšu un Latvijas Republikas neatkarības idejas uzturēšanas kontekstā nozīmīgākās ir Dienvidamerikas valstīs pēc kara izveidotās centrālās organizācijas. Argentīnā 1948. gadā tā vietā, lai dibinātu jaunu organizāciju, tika nolemts atjaunot Latvju savienības Argentīnā (LSA) darbību, par organizācijas mērķi izvirzot kļūt par kultūras centru un sniegt palīdzību jaunajiem iecelotājiem.⁴⁴ Vēlākos gados Argentīnā iekšēji nesaskaņu rezultātā veidojās un īsu laiku pastāvēja dažādas organizācijas. Tāpat Dienvidamerikā

darbojās Latviešu apvienība Brazīlijā (dibināta 1950. gadā), Venecuēlas Latviešu apvienība (dibināta 70. gadu otrajā pusē) un vairākas mazākas latviešu organizācijas citās Dienvidamerikas valstīs, piemēram, Latviešu apvienība Čīlē, Urugvajes Latviešu biedrība.

Dienvidamerikā darbojās arī divas Daugavas Vanagu nodaļas. Vecākā no tām nodibināta Argentīnā 1949. gada 22. augustā, un 1954. gadā nodaļā bija 55 biedri, no tiem sešas vanadzēs. Taču Argentīnas latviešu sabiedrībā valdošo nesaskaņu dēļ 1954. gadā notika šķelšanās arī Daugavas Vanagu nodaļā, daļa biedru to pameta un izveidoja jaunu nodaļu, kura no LSA paspārnē pārgāja pie Argentīnas Latviešu augšamcelšanās draudzes. Šī nodaļa likvidējās 1966. gadā. 1958. gadā notika mēģinājums dibināt jaunu nodaļu Buenosairesā, reģistrējot nodaļā 36 biedrus, bet nodaļas aktivitāte pakāpeniski apsika. 1971. gadā nodaļā bija 34 biedri, no tiem 12 vanadzēs, bet 1973. gadā – 27 biedri, no tiem astoņas vanadzēs.⁴⁵ 80. gadu sākumā biedru vairs bija tikai 12 un nodaļas aktivitāti lielā mērā ietekmēja Argentīnas sliktais saimnieciskais stāvoklis.⁴⁶ 1990. gadā Argentīnas nodaļa vēl formāli eksistēja, bet 1991. gadā savu darbību pārtrauca pilnībā.⁴⁷ Veiksmīgāka bija Brazīlijas nodaļas darbība, kura dibināta 1952. gada 15. janvārī. 1954. gadā nodaļā bija 73 biedri (37 pilntiesīgi vanagi un 12 vanadzēs, biedri veicinātāji – 22 vanagi un divas vanadzēs). Organizācija saglabāja labas attiecības ar pārējām Brazīlijas trimdas organizācijām un darbojās ļoti aktīvi, 1954. gadā noturot pat 24 valdes sēdes. 1955. gadā nodaļā bija 92 biedri, 1957. gadā – 94, bet, sākot ar 1958. gadu, aktivitātes apsika un radās grūtības valdes sēdēs panākt kvorumu, kā arī iespējamo kandidātu nevēlēšanās dēļ vairākus gadus nodaļa nespēja ievēlēt jaunu vadību. 1960. gadā nodaļā bija 52 biedri, un, lai arī atsevišķi

entuziasti turpināja dažas aktivitātes, tai skaitā politiskas, nodaļas darbība kopumā bija minimāla un 1973. gadā tajā vairs bija tikai 24 biedri.⁴⁸ 1984. gadā biedru bija 29, bet 1992. gadā – 19, tomēr nodaļa turpināja pastāvēt.⁴⁹

Politisko aktivitāšu kontekstā – ne tikai Dienvidamerikā, bet arī plašāk pasaulē – nozīmīga ir visa reģiona latviešus apvienojošā organizācija Dienvidamerikas Latviešu apvienība (DALA). Salīdzinājumā ar citiem reģioniem, kur trimdas reģionālās organizācijas (piemēram, Latvijas Atbrīvošanas komitejas Eiropas centrs (LAK EC) Eiropā) darbojās jau no 50. gadu sākuma, Dienvidamerikas centrālā organizācija tika izveidota ļoti vēlu. Ir ziņas par mēģinājumiem veidot centrālu Dienvidamerikas latviešu organizāciju jau 1952. gadā,⁵⁰ bet šie mēģinājumi acīmredzot nevainagojās ar panākumiem un DALA tika dibināta Sanpaulu tikai 1977. gada 16. aprīlī pēc mācītāja Jēkaba Mekša ierosmes. Dibināšanas kongresā piedalījās 18 Brazīlijas, 10 Venecuēlas un divi Argentīnas latviešu pārstāvji.⁵¹ Tā kā Dienvidamerikā latviešu bija salīdzinoši maz, uz DALA dibināšanas kongresu tika aicināti braukt pilnīgi visi interesenti, ne tikai kādu jau pastāvošu organizāciju pārstāvji. Ceļa izdevumi gan bija jāsedz pašiem.⁵² Grūtāk iesaistāmi bija Argentīnas latvieši, kuru atturību J. Mekšs raksturoja šādi: “*No Argentīnas, kā vienmēr, jūt tikai Dienvidpola vēsumu.*”⁵³

Par pirmo DALA priekšsēdētāju tika ievēlēts Venecuēlas latvietis V. Vitols, un organizācijas sēdeklis līdz pat 2006. gadam atradās Venecuēlā.⁵⁴ DALA izveidošanos rosināja 70. gados pieaugošā latviešu organizāciju, īpaši PBLA, politiskā aktivitāte pasaulē, kurā iesaistīties vēlējas arī nelielā latviešu kopiena Dienvidamerikā.⁵⁵ Organizācijas galvenie mērķi bija: sekmēt Dienvidamerikas latviešu sadarbību un Latvijas politiskā stāvokļa un kultūras izgaismošanu citiem Dienvidamerikas

iedzīvotājiem; veicināt centienus attiecībā uz pašnoteikšanās tiesību atjaunošanu latviešu tautai un cilvēktiesību ievērošanu Latvijā; veicināt latviešu valodas, folkloras un vēstures mācīšanu, kultūras saglabāšanu u. c.⁵⁶ Vēl pirms DALA dibināšanas, 1977. gada 4. janvārī, pēc “Divreizdivi” latviešu jauniešu nometnes Venecuēlā latviešu jaunieši Dienvidamerikā, Karakasā, nodibināja Dienvidamerikas Latviešu jaunatnes apvienību, par priekšsēdētāju ievēlot Guntaru Ģeduli.⁵⁷

Trimdas politisko aktivitāti Dienvidamerikas valstīs dažādos laika posmos lielā mērā ietekmēja nepastāvīgais politiskais klimats un biežās valsts varas maiņas, kā arī ne vienmēr īsti demokrātiskie pārvaldes režīmi. Tajos gadījumos, kad valsts pārvalde bija pretkomunistiski noskaņota, latviešiem bija iespējas izteikt savas prasības Baltijas valstu sakarā un cerēt uz vismaz pozitīvu attieksmi, savukārt prokomunistiski noskaņotas valdības vai dziļu finansiālu krīžu gadījumos šādas iespējas bija minimālas. Imigrantu politiskās aktivitātes un politiska rakstura imigrantu organizācijas vairākās Dienvidamerikas valstīs vismaz daļu aplūkojamā laika bija vai nu aizliegtas, vai to darbība tika uzlūkota ne-labvēlīgi. Jāņem vērā arī Dienvidamerikas attālums no Eiropas. Dienvidamerikas valstu valdībām un sabiedrībai tālās Eiropas un maz zināmo Baltijas valstu problēmas bija kaut kas ļoti tāls un neaktuāls, nekādi nesaistīts ar praktiskajām viņu valstu interesēm un politiskajiem notikumiem.

Baltiešu trimdas organizācijas tomēr izmantoja iespēju darīt zināmu valdībai savu viedokli, nosūtot valdības pārstāvjiem deklarācijas, rezolūcijas un vēstules. Piemēram, 1953. gada 14. jūnijā deportāciju piemiņas dienas sanāksmē Igaunijas, Latvijas un Lietuvas kopienas Buenosairesā pieņēma rezolūciju, kurā nosodīja Baltijas valsts okupāciju, protestēja pret genocīdu Baltijā, paziņoja savu vienotību ar baltiešu

tautām dzimtenē un apņēmību strādāt Baltijas valstu neatkarības atjaunošanai, kā arī aicināja Argentīnas presi atbalstīt “Baltijas nāciju misiju”, bet Argentīnas prezidentu – atjaunot Baltijas valstu diplomātiskās pārstāvniecības.⁵⁸ Nedaudz vēlāk, 1953. gada 30. septembrī, P. Oliņš nosūtīja vēstuli Brazīlijas ārlietu ministram, kurā izskaidroja Baltijas valstu nokļūšanu Padomju Savienības sastāvā un lūdza Brazīliju aizstāvēt Baltijas valstu intereses ANO Ģenerālajā asamblejā.⁵⁹ Aizstāvēt Baltijas valstis ANO baltieši aicināja arī Argentīnas prezidentu 60. gadu nogalē,⁶⁰ kad Argentīnā pie varas esošā valdība bija izteikti pretkomunistiska.

50. gadu otrajā pusē un 60. gadu pirmajā pusē aktīvas pretkomunistiskas aktivitātes arī Dienvidamerikas valstīs veica Eiropas Apspiesto⁶¹ tautu asambleja (ACEN, *Assembly of Captive European Nations*). ACEN dibināta Ņujorkā 1954. gadā, un tās galvenais mērķis bija Eiropas “apspiesto tautu” atbrīvošana no komunistu diktatūras un padomju pārvaldības. ACEN iekļāvās trimdas pārstāvju nacionālās delegācijas no deviņām valstīm, kas atradās PSRS pakļautībā vai ietekmē (Albānija, Bulgārija, Čehoslovākija, Igaunija, Latvija, Lietuva, Polija, Rumānija, Ungārija), un savā struktūrā tā simboliski atkārtoja ANO uzbūvi. ACEN darbību (caur organizāciju Komiteju Eiropas brīvībai, *Free Europe Committee*) finansēja ASV izlūkdienesti, un šī organizācija bija viens no ASV aukstā kara pretpadomju propagandas elementiem.⁶² ACEN bija nodaļas dažādās trimdas zemēs; tādas bija arī Dienvidamerikā, un tajās ļoti aktīvi darbojās vairāki latvieši. Buenosairesas ACEN delegāciju ilgus gadus vadīja Visvaldis L. Gusts (1908–1977), bet Brazīlijas – A. T. Rūsiņš (1912–1978).

Viens no ACEN tradicionāli rīkotajiem pasākumiem bija Apspiesto tautu nedēļa, kuras laikā notika dažādi pasākumi. Piemēram, 1967. gadā Apspiesto tautu nedēļa

Buenosairesā notika no 17. līdz 23. septembrim. To ievadīja svinīgs dievkalpojums Buenosairesas katedrālē, kam sekoja ziedu un vainagu nolikšana pie cīņās kritušiem karavīriem veltīta pieminekļa Buenosairesas centrā Maija laukumā (*Plaza de Mayo*), bet nedēļu noslēdza saviesīgs pasākums ar svinīgām ACEN delegāciju pārstāvju un Argentīnas amatpersonu uzrunām.⁶³ Nedēļas notikumu gaitā ACEN publicēja un izplatīja dažādus dokumentus ar politiskām prasībām – manifestus vai deklarācijas. Līdzīgi dokumenti, piemēram, Argentīnas ārlietu ministram, tika iesniegti arī citus gadus.⁶⁴ Kopumā, tā kā Baltijas valstis bija tikai vienas no ACEN dalībvalstīm un baltiešu trimda salīdzinājumā ar, piemēram, poļiem, bija mazskaitlīga, ACEN ļoti reti savos pasākumos vai dokumentos pievērsās tieši Baltijas valstu problēmai. Dienvidamerikā, pateicoties latviešu aktīvai darbībai, Baltijas valstīm ACEN pasākumos tika pievērsta salīdzinoši lielāka uzmanība nekā, piemēram, ASV, kur koncentrējās galvenais asamblejas darbs.

Lai arī organizācija saņēma zināmu finansējumu no ASV valdības, tomēr atsevišķām reģionālajām nodaļām tas bija salīdzinoši niecīgs. Pie tam 1965. gadā ACEN piedzīvoja vairāk nekā 56% budžeta kritumu salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem.⁶⁵ Tādējādi rūpes par Apspiesto tautu nedēļas rīkošanai nepieciešamajiem līdzekļiem tālajās Dienvidamerikas valstīs bieži vien palika uz pašu delegātu pleciem.⁶⁶ 70. gadu sākumā ACEN finansēšana tika praktiski pārtraukta, un attiecīgi arī ACEN delegācijas darbība Argentīnā 1971. gadā bija praktiski izbeigusies, jo nodaļa gadiem nesaņēma finansiālu palīdzību no ACEN centrālās organizācijas un tās Argentīnas nodaļas locekļi vai nu pārcēlās dzīvot citur, vai nomira.⁶⁷ Brazīlijas ACEN delegācija turpināja darbību arī 70. gados, katru gadu organizējot Apspiesto tautu nedēļu un publisku ziedu nolikšanas ceremoniju

pie Nezināmā kareivja kapa. 1972. gadā delegācijas rīkotajos Apspiesto tautu nedēļas pasākumos piedalījās vairāki augsti Brazīlijas Kara ministrijas pārstāvji, bet latviešu sabiedrības piedalīšanās pasākumos bija ļoti minimāla, ieradās tikai daži cilvēki.⁶⁸

Viena no iespējām, kā pievērst mītnes zemes sabiedrības uzmanību Baltijas valstu jautājumam un arī uzturēt savstarpējās saites un Latvijas neatkarības ideju kopienas locekļu starpā, bija atzīmēt nozīmīgus datumus saistībā ar Latvijas valsti vai tās neatkarības zaudēšanas traģiskākajām lappusēm: galvenokārt tie bija 18. novembra un deportāciju piemiņas dienas, 14. jūnija, pasākumi.

18. novembra atzīmēšanas tradīcija izveidojās jau uzreiz pirmajos pēckara gados, kad Dienvidamerikā iebrauca pirmie latviešu pēckara bēgļi. 1941. gadā dibinātā Brazīlijas Latviešu palīdzības komiteja rīkoja svinīgo 18. novembra piemiņas aktu ar latviešu, lietuviešu un igauņu pārstāvju piedalīšanos jau 1947. gadā.⁶⁹ Kopīga sarīkojumu rīkošana ar citu tautību pārstāvjiem bija loģiska izvēle lielāku cilvēku skaita sapulcēšanai arī turpmākajos gados. Tā, piemēram, 1964. gada 14. jūnija “sēru dienas” sarīkojumā Riodežaneiro piedalījās kopā ap 500 cilvēku: lietuvieši, latvieši, brazīlieši un pārstāvji no citu komunisma pakļautībā esošo tautu diasporām.⁷⁰

50. gados aktīvi darbojās Daugavas Vanagu Brazīlijas nodaļa. Drīz pēc savas dibināšanas 1952. gadā nodaļa divreiz mēnesī organizēja priekšlasījumus vietējos radio, atskaņoja tautasdziesmu ierakstus un deportāciju dienas atcerei nolasiņa radio referātus par Baltijas valstīm un komunistu teroru Baltijā.⁷¹ Arī vēlākos gados latvieši izmantoja publisko mediju sniegtās publicitātes iespējas, tai skaitā ievietoja apmaksātus sludinājumus vai rakstus. Piemēram, 1979. gadā Venecuēlas Latviešu apvienība ievietoja sludinājumus

trīs lielākajos Venecuēlas laikrakstos, apsvēicot lietuviešus un igauņus viņu valsts svētkos un nosodot Padomju Savienību.⁷² Arī atmodas periodā, īpaši Venecuēlā, latvieši plaši izmantoja iespējas publicēties vietējā presē. Venecuēlas prese publicēja baltiešiem labvēlīgus viedokļus saistībā ar Molotova–Ribentropa pakta parakstīšanas 50. gadadienu, bet 1991. gada sākumā TV ziņu programmā kādu laiku bija iekļauta pastāvīga 3 minūšu Baltijas notikumiem veltīta ziņu rubrika.⁷³

Svinīgās proklamēšanas gadadienas atzīmēšanas vai izsūtīšanu piemiņas sarīkojumos, lai pievērstu lielāku uzmanību, parasti tika ietverts vesels pasākumu komplekss, ne tikai svinīgā sanāksme vai dievkalpojums. 1965. gada 18. novembrī Argentīnā atzīmēja, organizējot radio un televīzijas pārraides par Baltijas valstīm, kā arī sanāksmi par Latviju ar vairāku Argentīnā sabiedriski pazīstamu personu piedalīšanos.⁷⁴ Ņemot vērā latviešu mazo skaitu, šādi sarīkojumi bieži vien bija visai nelieli. Plašāki sarīkojumi tika rīkoti apaļu jubileju gados. Viens no tādiem bija 1968. gads, kad apritēja 50 gadi kopš Latvijas Republikas proklamēšanas. Svētkus, piemēram, Argentīnā, kopīgi rīkoja visu latviešu organizāciju Argentīnā pārstāvji, svētku programmā paredzot nedēļu ilgus radio un televīzijas raidījumus, koncertus, vainagu nolikšanu, amatpersonu apmeklējumus, dievkalpojumus, gleznu un daiļamatniecības darinājumu izstādi, kā arī svinīgu noslēguma pasākumu.⁷⁵

Līdzīgam informatīvam mērķim kalpoja arī dažādas izstādes: gleznu, grāmatu vai daiļamatniecības izstrādājumu. Tās varēja notikt gan kopā ar jau minētajiem ikgadējiem pasākumiem – proklamēšanas dienu vai deportāciju piemiņas dienu, gan arī atsevišķi. Latvijas 50 gadu pastāvēšanas atcerei 1968. gadā Buenosairesā kopīgi ar lietuviešiem un igauņiem tika plānots plašs pasākumu kopums ar izstādi

un filmu vakaru.⁷⁶ Pirmās Baltiešu dienas Karakasā (Venecuēla) tika rīkotas sadarbībā ar lietuviešiem un igauņiem 1977. gada 11.–13. februārī, un galvenais notikums bija apjomīga baltiešu mākslinieku gleznu izstāde vienā no Karakasas lielākajiem muzejiem – Modernās mākslas muzejā (*Museo de Arte Contemporáneo*).⁷⁷

Dienvidamerikas valstīs tika izdoti vairāki periodiskie izdevumi, kas paredzēti mītnes zemju sabiedrības informēšanai par Baltijas valstīm. Argentīnā V. L. Gusts pēc savas iniciatīvas izdeva informatīvu biļetenu spāņu valodā “Ziņas no Baltijas valstīm” (*Noticiero de los Países Bálticos*). Pirmais numurs iznāca 1959. gada decembrī,⁷⁸ sākotnēji tas iznāca vairākas reizes gadā, bet 60. gadu otrajā pusē un 70. gadu sākumā tikai reizi gadā vai pat retāk; biļetenu pārstāja izdot 70. gadu vidū. Biļetenā aptuveni 20–30 lappušu apjomā tika publicēti raksti par Latvijas vēsturi, okupāciju un inkorporāciju Padomju Savienībā, kritiski atspoguļoti notikumi okupētajā Latvijā. Biļetena pirmie numuri iznāca 500 eksemplāru tirāžā, un izdevējs tos Argentīnā izplatīja valsts pārvaldes struktūrās, piemēram, Valsts prezidentam (saņemot arī prezidenta sekretāra pateicību par atsūtītajiem materiāliem⁷⁹), ministriem, senāta un parlamenta locekļiem; augsta ranga militārpersonām kā arī sabiedriski aktīviem cilvēkiem, piemēram, laikrakstu redaktoriem un baznīcas amatpersonām.⁸⁰ Biļetena satura veidošanu, sūtot uz Argentīnu tajā publicējamus materiālus, atbalstīja gan vairākas trimdas organizācijas, gan arī Latvijas sūtniecība Vašingtonā. Biļetena iespiešanu neregulāri finansiāli atbalstīja Nacionālais fonds Zviedrijā.⁸¹ Simboliskas summas izdevuma sūtīšanas izdevumu segšanai no saviem ierobežotajiem līdzekļiem nosūtīja ASV sūtniecība Vašingtonā.⁸² Tomēr finansiālā palīdzība bija nepietiekama un biļetena izdošanai nepieciešamos līdzekļus lielā mērā izdevējs sedza no saviem personīgajiem

līdzekļiem.⁸³ Līdzīgs mazāka apjoma pretkomunistiska rakstura izdevums – “Brīvības balss” (*Voz de la Libertad*) neilgu laiku 1956.–1957. gadā iznāca Urugvajā, kur to izdeva neliela latviešu kopiena Montevideo V. Bergmaņa vadībā.⁸⁴ 1989. gadā Venecuēlā tika izdotas divas brošūras spāņu valodā, kas apkopoja dokumentus saistībā ar Baltijas valstu neatkarības zaudēšanu un Molotova–Ribentropa paktu.⁸⁵

Politiska rakstura aktivitātes Dienvidamerikas valstu iekšienē kopumā norisa īpaši pirmajos gados pēc ieceļošanas un ACEN ietvaros līdz 60. gadu vidum, vēlākajos gados tās pakāpeniski apsika. Zināms aktivitātes uzplaisnījums vērojams atmodas periodā.

Dienvidamerikas latviešu dalība trimdas politiskajās aktivitātēs pasaulē

Dienvidamerikā kopumā pastāvēja ierobežotas iespējas jūtami veicināt Latvijas neatkarības atjaunošanu, tādēļ aktīvākie Dienvidamerikas latvieši iesaistījās trimdas politiskajās aktivitātēs arī citās pasaules valstīs, galvenokārt ASV, kur bija vislielākās iespējas ietekmēt Baltijas valstīm nozīmīgus politiskos procesus. Šāda iesaistīšanās visaktīvāk izveidojās, sākot no 70. gadu pirmās puses vienlaikus ar vispārīgu politisku Dienvidamerikas latviešu aktivizēšanos, DALA nodibināšanu un aktīvāku iesaisti PBLA darbā.

1983. gadā no 22. līdz 27. jūnijam notika pirmā un vienīgā PBLA sēde Dienvidamerikā, Karakasā. Izmaksas PBLA valdes locekļu nokļūšanai Venecuēlā bija ļoti augstas un veidoja 17 000 ASV dolāru,⁸⁶ bet sēde tomēr tika rīkota Dienvidamerikā, tādējādi simboliski nepārprotami apliecinot nomaļās Dienvidamerikas piederību PBLA un latviešu trimdas kopējai saimei. Augstās valdes sēdes rīkošanas izmaksas gan izsauca arī publisku kritiku trimdas presē.⁸⁷

Dienvidamerikas latviešu darbība PBLA un starptautiski ir ļoti saistīta ar V. Vītola⁸⁸ vārdu, kurš ilgus gadus bija gan Venecuēlas Latviešu apvienības, gan DALA vadītājs un arī Dienvidamerikas pārstāvis PBLA. Saprotot, ka Dienvidamerikas valstis nevar ietekmēt pasaules politiku un tādēļ tiešs politiskā lobija darbs Dienvidamerikā nevar dot jūtamus rezultātus, V. Vītols par savu un Dienvidamerikas latviešu uzdevumu uzskatīja maksimāli efektīvi vadīt savu biznesu,⁸⁹ lai pēc iespējas lielākas summas varētu ziedot latviešu sabiedriskajai darbībai un politiskajai darbībai citās valstīs, piemēram, ASV, kur tai varēja būt kādi praktiski panākumi. Vītola ģimenes vadībā Venecuēlā izveidotā latviešu akciju sabiedrība būvfirma *Immobiliaria Riga* savos statūtos paredzēja 10% no peļņas nodot latviešu organizācijām ziedojuma veidā. Daļa līdzekļu nonāca Venecuēlas Latviešu apvienības rīcībā.⁹⁰ Tieši pateicoties *Immobiliaria Riga* finansiālajam atbalstam, Venecuēlas Latviešu apvienība varēja, piemēram, iegādāties latviešu namu Karakasā.⁹¹

Ievērojami līdzekļi no V. Vītola, viņa ģimenes un vairāku citu latviešu pārvaldītajām firmām tika ziedoti dažādiem projektiem ārpus Dienvidamerikas. Viens no finansiāli lielākajiem mērķziedojumiem bija augsti kvalificēta pilna laika darbinieka algošana PBLA vajadzībām darbam ar tobrīd aktuālo projektu pret pārkrievošanu vai kādu citu nacionālpolitiski nozīmīgu projektu. 1978. gada novembrī Vītola ģimene piedāvāja I. Spilneram no viņu pārvaldītās firmas *Projecto La Concordia SA* pārskaitīt Latvijas Brīvības fondam⁹² šāda darbinieka gada algu vienā maksājumā un, ja finansiālā situācija nepasliktināsies, turpināt šādus maksājumus arī nākamajos gados. Ziedojumam bija jābūt pilnīgi anonīmam, slēpjot pat tā izcelsmi Dienvidamerikā.⁹³ Par šādam darbam piemērotu, augsti kvalificētu darbinieku tika izraudzīts Jūlijs Kadelis, un jau 1979. gada janvārī I. Spilners

apliecināja, ka saņemts čeks 20 000 ASV dolāru apmērā un ieskaitīts Latvijas Brīvības fonda kontā J. Kadeļa darba samaksai pirmajā gadā.⁹⁴ 1979. gada oktobrī J. Kadelis Rietumvācijā oficiāli stājās pie savu jauno pienākumu pildīšanas. Kā "PBLA pilnvarotais speciāliem uzdevumiem" viņš bija PBLA vēsturē pirmais algotais pilna laika darbinieks.⁹⁵

V. Vitols vadīja Latvijas Brīvības fonda nodaļu Dienvidamerikā kopš tā dibināšanas un aktīvi piedalījās līdzekļu vākšanā nacionāli politiskiem mērķiem ne vien Dienvidamerikā, bet arī visā pasaulē, izstrādājot ziedojumu vākšanas stratēģijas un plānus iespējamām akcijām, kas nodrošinātu lielāku ziedojumu piesaisti un fonda efektīvāku darbību,⁹⁶ palīdzēja izstrādāt darbības principus citām politiskām akcijām.⁹⁷ 1976. gadā no kopumā 273 Latvijas Brīvības fonda biedriem no Venecuēlas bija 25 biedri, tas bija trešais lielākais rādītājs (aiz ASV ar 160 biedriem un Kanādas ar 36 biedriem), apsteidzot tādas daudz vairāk latviešu apdzīvotas zemes kā Austrālija (23 biedri) un Zviedrija (15 biedri). Argentīnu un Brazīliju pārstāvēja pa vienam biedram no katras valsts.⁹⁸ Dienvidamerikas Latviešu apvienība kā PBLA dalībniece veica arī iemaksas PBLA Kultūras fondā.

Dienvidamerikas latvieši nepieciešamības gadījumā personīgi iesaistījās politiskā lobija darbā arī ārpus Dienvidamerikas. Viens no šādiem gadījumiem bija Eiropas Drošības un sadarbības apspriedes kārtējā sanāksme Madridē 1980.–1983. gadā, lai izvērtētu Helsinku nolīguma noteikumu īstenošanos parakstītājvalstīs. Pasaules Brīvo latviešu apvienība izmantoja Helsinku nolīguma pārskata konferences politiskā lobija darbam Baltijas valstu interesēs un laikus sāka gatavoties darbam arī šajā konferencē. Konference notika spāniski runājošā valstī, tādēļ efektīvākai rīcībai bija nepieciešams piesaistīt spāniski runājošus latviešus. Spānijā latviešu praktiski nebija

un pasākumos aktīvi iesaistījās spāniski runājošie Dienvidamerikas latvieši: gan veica sagatavošanās darbus pirms konferences, organizējot vēstuļu akcijas Dienvidamerikā, gan arī personīgi piedalījās aktivitātēs Madridē: nodrošināja tulkošanu un informācijas centra darbību uz vietas Madridē konferences atklāšanā un risināja politisko protesta akciju laikā radušās problēmas ar Spānijas varas iestādēm.⁹⁹

Dienvidamerikas latvieši iesaistījās arī, piemēram, tādās globālās trimdas politiskajās akcijās kā masveida pastkartīšu sūtīšana Rietumvācijas Valsts prezidentam un augstākajām amatpersonām 1989. gadā (kad apritēja 50 gadi kopš Molotova–Ribentropa pakta noslēgšanas) ar prasību anulēt paktu un atjaunot Baltijas valstu pašnoteikšanās tiesības.¹⁰⁰ Kopumā šīs akcijas laikā varētu būt nosūtīti pat desmit tūkstoši pastkaršu,¹⁰¹ nav gan zināms, cik liels skaits no tām tika iesūtīts no Dienvidamerikas.

Nepamanītas Dienvidamerikas latviešu sabiedrībā nepalika arī politiskās pārmaiņas Latvijā 80. gadu otrajā pusē. 6. DALA kongresā Brazīlijā 1986. gada novembrī liela uzmanība tika pievērsta tieši politiskajām izmaiņām Padomju Savienībā un Latvijā, secinot, ka galvenais Dienvidamerikas latviešu pienākums ir visiem līdzekļiem atbalstīt tos, kas cīnās par tautas brīvību un Latvijas neatkarību. Kongresa noslēgumā Zigrīda Gintere, kas bija nupat atgriezusies no Latvijas apmeklējuma, rādīja uzņemtos attēlus un stāstīja par iespaidēm un politiskajām izmaiņām Latvijā.¹⁰² Šāda uzmanības pievēršana liecina ne vien par to, ka notikumi Latvijā Dienvidamerikas latviešiem bija zināmi, bet arī ka apstākļiem un izmaiņām dzimtenē latvieši no Dienvidamerikas sekoja ar dzīvu interesi.

Kopumā secināms, ka Dienvidamerikas latviešu piedalīšanās politiskās aktivitātēs ārpus savām mītnes zemēm aktīvi sākās apmēram no 70. gadu vidus, kas sakrīt ar DALA dibināšanu. Šādam aktivitātes

uzplaiksnijumam 70. gadu vidū varētu būt vairāki iemesli. Vispirms jau šajā laikā mītnes zemēs (īpaši Venecuēlā) bija labvēlīgi saimnieciskie apstākļi. Tāpat 70. gadu sākumā un vidū vērojama vispārēja politiskās darbības aktivizēšanās visā latviešu trimdā saistībā ar baltiešiem svarīgiem notikumiem pasaules politikā (tādi bija vairāki – EDSA konference Helsinkos un Helsinku Nobeiguma akta parakstīšana, Austrālijas lēmums atzīt Baltijas valstu iekļaušanu PSRS *de jure*, trimdas cīņa pret šo lēmumu un iedvesmojošais panākums – lēmuma atsaukšana). Jāņem vērā arī aizvien pieaugošā informācija par Latviju, informācijas apmaiņa ar Latviju un pieaugošās iespējas to apmeklēt. Visticamāk, politisko aktivizēšanos arī Dienvidamerikā ierosināja visu nosaukto un, iespējams, vēl citu iemeslu kombinācija.

Secinājumi

Dienvidamerikas latviešu kopiena vienmēr atradusies nedaudz nomaļus no latviešu trimdas aktīvākajām norisēm – gan ģeogrāfiskā novietojuma, gan salīdzinoši nelielā latviešu skaita dēļ. Kopiena arī pēc sava sastāva un izveidošanās atšķīrās no latviešu diasporas kopienām citos kontinentos, jo Brazīlijā atradās liela latviešu kopiena, kura izveidojusies 20. gados un kuras iekšējā identitāte bija reliģiska, nevis nacionāli politiska. Šie cilvēki nebija personīgi piedzīvojuši Latvijas neatkarību un maz interesējās par tās potenciālo atjaunošanu. Šai grupai nebija raksturīga arī vēlme kādreiz atgriezties Latvijā. Tādējādi nacionālpolitiski aktīvā latviešu grupa Dienvidamerikā bija ļoti neliela, kaut gan latviešu izcelsmes iedzīvotāju skaits kopumā bija diezgan prāvs.

Dienvidamerikā latviešu politiskās aktivitātes dabiski koncentrējās tajās valstīs, kurās bija lielāks pēc Otrā pasaules kara

ieceļojušo latviešu skaits: Argentīnā, Venecuēlā un Brazīlijā. Kopumā Dienvidamerikā novērojamas tās pašas politiskā darba formas Latvijas neatkarības idejas saglabāšanai (gan savā kopienā, gan mītnes zemes sabiedrībā) kā vairumā citu trimdas mītnes zemju: sakaru veidošana ar mītnes zemes pārvaldi un ietekmīgākajām politiskajām aprindām, oficiālu iesniegumu rakstīšana dažādām amatpersonām un institūcijām, dalība plašāku pretkomunistisku organizāciju darbā, kā arī informācijas darbs, respektīvi, vispārīgu mītnes zemju politisko, sabiedrisko un intelektuālo aprindu, kā arī sabiedrības kopumā izglītošana par Baltijas valstu stāvokli un vēsturi, kopienas aktivitāšu un Baltijas valstīm aktuālu jautājumu atspoguļošana medijos baltiešiem labvēlīgā gaismā.

Tomēr Dienvidamerikas latviešu politikā darbā vērojamas specifiskas iezīmes, kuras noteica viņu mītnes zemju salīdzinoši nelielā ietekme attiecībā uz aukstā kara norisēm, kā arī bieži vien ātri mainīgā un nestabilā politiskā un ekonomiskā situācija. Tiešam politiskā lobija darbam bija ievērojami mazāka nozīme, un latviešu darbība bija vērsta vairāk uz publisku pasākumu un atceres dienu rīkošanu, lai informētu mītnes zemju sabiedrību par Baltijas valstu politisko stāvokli, vēsturi un kultūru. Šim mērķim tika izmantotas arī vietējo mediju – preses un radio – piedāvātās publicitātes iespējas. Tiešam politiskā lobija darbs izpaudās atsevišķos konkrētos notikumos, no kuriem nozīmīgākais bija Latvijas diplomātisko pārstāvniecību slēgšana un sekojošie neveiksmīgie mēģinājumi atjaunot pārstāvniecību darbību. Tā kā diplomātiskās pārstāvniecības bija Latvijas *de jure* pastāvēšanas simbols, mēģinājumi panākt to darbības atjaunošanu bija tieši saistīti ar Latvijas valsts neatkarības idejas uzturēšanu mītnes zemju valdībās.

Aktīvākie latviešu politiskā un sabiedriskā darba periodi Dienvidamerikā bija

vispirms apmēram pirmā desmitgade pēc ieceļošanas Dienvidamerikas valstīs un vēlāk laiks no 70. gadu vidus un atmodas periods. Aktivitāte uzreiz pēc ieceļošanas ir izskaidrojama ar dabisku vēlmi svešumā turēties kopā, ko pakāpeniski mazināja asimilācija jaunajās mītnes zemēs. Aktivitātes pieaugums 70. gadu vidū raksturīgs būtībā visai trimdas kopienai dažādās valstīs; savukārt atmodas perioda aktivitāte ir emocionāli labi saprotama – beidzot reāli norisinājās izmaiņas Baltijas valstīs un pavērs cerība praktiski panākt ilgas desmitgades trimdā aizstāvētās Latvijas neatkarības atjaunošanu.

Dienvidamerikā latviešu politiskās aktivitātes daudz jūtāmākā mērā nekā lielākās kopienās bija atkarīgas no atsevišķu indivīdu talanta un aizrautības. Konkrētu personību loma politiskajā darbā bija nozīmīga visās latviešu kopienās, taču Dienvidamerikā latviešu nelielā skaita un ģeogrāfiskās izklidētības dēļ atsevišķu personu darbības nozīme ir īpaši jūtama.

Dienvidamerikas latvieši aktīvi atbalstīja nacionālpolitisko darbu citās trimdas mītnes zemēs, vajadzības gadījumā iesaistoties arī personīgi. Tas pierāda, ka Dienvidamerikas latviešu kopienas vispārējie mērķi un vērtības sakrita ar pasaules latviešu trimdai raksturīgajiem mērķiem un kopienas identitāte, neņemot vērā ģeogrāfisko nošķirtību, tāpat kā trimdai kopumā, balstījās uz mērķi veicināt Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu. Dienvidamerikā pēc Otrā pasaules kara ieceļojušo latviešu salīdzinoši zemo politisko aktivitāti kopumā noteica reģiona specifiskie apstākļi, nevis nevēlēšanās vai vienaldzība par Latvijas situāciju un tālāko likteni (tāda gan bija vērojama lielākajā daļā agrāko ieceļotāju un viņu pēcteču, kuri bija ieradušies pirms Otrā pasaules kara). Politiskās akcijas un sarīkojumu mērogs un apmeklētība atbilda vietējiem apstākļiem un salīdzinoši nelielajam pēc kara ieceļojušo latviešu skaitam Dienvidamerikā.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVVA), 293-1-1185, 1568, 1571, 1572, 1611, 1704.
- ² Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVA), 2219-1v-74, 75.
- ³ JŪLĪJS LĀCIS. Mūža meža maldi: romāns no latviešu izceļotāju dzīves Brazīlijā. Rīga 1936–1937. Romāns atkārtoti izdots vēl vairākas reizes: 1971., 1972. un 2002. gadā.
- ⁴ Dokumentālā filma “Vārpa – apsolītā zeme” (2017, režisors Bruno Aščuks, veidotāji: “Latvieši pasaulē – muzejs un pētniecības centrs” un “Studija Centrum”).
- ⁵ Latvju enciklopēdija. Red. EDGARS ANDERSONS. 4 sēj. Lincoln 1990, 514.–517. lpp.
- ⁶ VILBERTS KRASNAIS. Latviešu kolonijas. Melburna 1980. Grāmata pirmo reizi izdota 1938. gadā.
- ⁷ ILGVARS VEIGNERS. Latvieši Rietumzemēs. Rīga 2009.
- ⁸ Piemēram, JĀNIS RIMŠĀNS. Brazīlijas latviešu sabiedriskā dzīve (1890–1940). In: Latvijas Arhīvi 2010, Nr. 2. Plašākais Dienvidamerikai veltītais rakstu apkopojums ir rakstu krājums: Baltiešu kopienu sabiedriskās un politiskās aktivitātes Dienvidamerikā 1945–1991. Letonikas V kongresa sekcijas materiāli. Rīga 2013, 118.–164. lpp.
- ⁹ ILGVARS OZOLS, MIRDZA RESTBERGA-ZALTA. Latvieši Arģentinā. Īsas ziņas par latviešiem Čīlē un Urugvajā. Buenos Airesa 2001.
- ¹⁰ VEIGNERS, Latvieši Rietumzemēs, 494.–495. lpp.
- ¹¹ RIMŠĀNS, Brazīlijas latviešu sabiedriskā dzīve, 122.–123. lpp.
- ¹² Ibidem, 124., 128. lpp.

- ¹³ EDGARS ANDERSONS. Latvijas vēsture, 1920–1940: ārpolitika. I sēj. Stokholma 1982, 660. lpp.
- ¹⁴ ARNOLDS KARKLIS. A millenarian migration: Vārpa. In: *Lituanus* 33, 1987, Nr. 3.
- ¹⁵ *Ibidem*.
- ¹⁶ VEIGNERS, Latvieši Rietumzemēs, 101. lpp.
- ¹⁷ *Ibidem*, 103. lpp.
- ¹⁸ KRASNAIS, Latviešu kolonijas, 489. lpp.
- ¹⁹ OZOLS et al., Latvieši Argentīnā, 111. lpp.
- ²⁰ ANDERSONS, Latvijas vēsture, 660. lpp.
- ²¹ KRASNAIS, Latviešu kolonijas, 488.–493. lpp.
- ²² VEIGNERS, Latvieši Rietumzemēs, 101. lpp.
- ²³ ARTA MELLUPE. Latviešu diasporas veidošanās un attīstība Brazīlijā. In: *AJA LULLE, EVIJA KĻAVE. Radot iespējas attīstībai: diasporas bērnu un jauniešu izglītība. Rīga 2015, 89.–91. lpp.*
- ²⁴ VEIGNERS, Latvieši Rietumzemēs, 102. lpp.
- ²⁵ OZOLS et al., Latvieši Argentīnā, 109. lpp.
- ²⁶ *Ibidem*, 111. lpp.
- ²⁷ BRIGITA TAMUŽA. Nacionālo un reliģisko vērtību pretstati Brazīlijas latviešu baptistu sabiedrībā 20. gadsimtā. In: *D. KĻAVIŅA, M. BRANCIS (sast.). Trimda, kultūra, nacionālā identitāte. Konferenču materiālu krājums. Rīga 2004, 70.–85. lpp.*
- ²⁸ RIMŠĀNS, Brazīlijas latviešu sabiedriskā dzīve, 152. lpp.
- ²⁹ ANDERSONS, Latvijas vēsture, 658.–660. lpp.
- ³⁰ Kārļa Zariņa vēstule Lielbritānijas ārlietu departamentam, 09.12.1946. The National Archives of Great Britain (Lielbritānijas Nacionālais arhivs), FCO 371.112.
- ³¹ P. Oliņa pro-memoria ASV valsts sekretāra vietniekam N. Armoram, 23.08.1947. Hoover institution archives (turpmāk – HIA), Peter Z. Olins papers, Box 1.
- ³² Sūtniecība Buenosairesā un Riodežaneiro. In: *Latvju enciklopēdija*, 517. lpp.
- ³³ K. Zariņa vēstule Ž. Stangam, 01.10.1958. LNA LVVA, 293-1-1568, 32. lp.
- ³⁴ Pētera Oliņa vēstule K. Zariņam, 15.04.1962. LNA LVA, 2263-1-84, 5. lp.
- ³⁵ *Ibidem*, 4.–5. lp.
- ³⁶ K. Zariņa vēstule P. Oliņam, 05.04.1962. LNA LVA, *ibidem*, 2.–3. lp.
- ³⁷ J. Mekša vēstule Latvijas sūtnim ASV A. Spekkem, 04.05.1964. LNA LVVA, 293-1-1704, 18.–20. lp.
- ³⁸ J. Mekša vēstule A. Spekkem, 10.06.1964. LNA LVVA, *ibidem*, 23. lp.
- ³⁹ A. Rūsiņa vēstule T. V. Ozoliņam, 11.05.1964. HIA, Alfreds T. Rusins, Box 1.
- ⁴⁰ A. Rūsiņa vēstule A. Dinbergam, 08.05.1966. HIA, *ibidem*, Box 2.
- ⁴¹ A. Rūsiņa vēstule A. Spekkem, 28.03.1966. HIA, *ibidem*.
- ⁴² Latviešu palīdzības komiteja. HIA, *ibidem*.
- ⁴³ A. Rūsiņa vēstule A. Dinbergam, 01.03.1971. HIA, *ibidem*.
- ⁴⁴ OZOLS et al., Latvieši Argentīnā, 15. lpp.
- ⁴⁵ VILIS HÄZNERIS (red.). Laiks, telpa, ļaudis. Daugavas Vanagu organizācijas pirmie 25 gadi: vēstures apcere. Trešā daļa. Toronto 1978, 412.–417. lpp.
- ⁴⁶ ALFRĒDS J. BĒRZIŅŠ (red.). Laiks, telpa, ļaudis. Daugavas Vanagu organizācijas desmit gadi 1973–1982: vēstures apcere. Ceturtā daļa. Toronto 1984, 307. lpp.
- ⁴⁷ AUSTRA LIEPIŅA (red.). Laiks, telpa, ļaudis. Daugavas Vanagu organizācijas desmit gadi 1983–1992: vēstures apcere. Piektā daļa. Toronto 1995, 811.–813. lpp.
- ⁴⁸ HÄZNERIS, Laiks, telpa, ļaudis, 801.–811. lpp.

- ⁴⁹ LIEPIŅA, Laiks, telpa, ļaudis, 811., 813.–816. lpp.
- ⁵⁰ Latviešu apvienības Brazīlijā prezidija vēstule J. Feldmanim, 18.02.1952. LNA LVVA, 293-1-1572, 1.–2. lp.
- ⁵¹ Nodibināta Dienvidamerikas latviešu apvienība. In: Laiks, 04.05.1977., 1. lpp.
- ⁵² V. Vītola vēstule G. Zaltai, 14.05.1977. LNA LVA, 2219-1v-75, 8.–9. lp.
- ⁵³ J. Mekša vēstule V. Vitolam, 09.03.1977. LNA LVA, ibidem, 11. lp.
- ⁵⁴ GAIDA JABLOVSKA, STELLA LĪPĪTE (sast.). Latviešu biedrības pasaulē. Uzziņu krājums. Rīga 2008, 118. lpp.
- ⁵⁵ DAINA GŪTMANE. Latviešu trimdas politiskās aktivitātes Brazīlijā. In: Latviešu trimdas loma Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā: Apvienotā pasaules latviešu zinātnieku III un Letonikas IV kongresa sekcijas materiāli. Rīga 2011, 158. lpp.
- ⁵⁶ OZOLS et al., Latvieši Argentīnā, 30. lpp.
- ⁵⁷ Nodibināta DLJA. In: Laiks, 29.01.1977., 6. lpp.
- ⁵⁸ Baltiešu organizāciju Buenosairesā 1953. gada 14. jūnijā pieņemtā rezolūcija. Lielbritānijas latviešu dokumentācijas centrs, LAK EC kolekcija, Vispārīgā informācijas daļa. Publicēts (tulkojums latviešu valodā): KRISTĪNE BEĶERE (sast.). Nevardarbigā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšana (1945–1991) dokumentos. 4. sēj. Latvijas neatkarības uzturēšana trimdā (1945–1991). Rīga 2017, 101. lpp.
- ⁵⁹ Pētera Oliņa vēstule Brazīlijas ārlietu ministram Vinsentem Rao, 30.09.1953. HIA, Peter Z. Olins papers, Box 2, file “Correspondence Latvian Legation (London) 1952–1953”. Publicēts (tulkojums latviešu valodā): BEĶERE, Nevardarbigā pretošanās, 102.–103. lpp.
- ⁶⁰ Piemēram, ACEN Buenosairesas delegācijas vadītāja L. Gusta un ACEN Baltijas komitejas prezidenta K. Jujneviča vēstule Argentīnas Republikas prezidentam, 14.06.1968. LNA LVVA, 293-1-1185, 172. lp.
- ⁶¹ Latviešu valodā iegājies terminu *captive nations* tulkot kā “apspiestās tautas”, retāk termins tiek tulkots arī kā “nebrīvās tautas”.
- ⁶² ANNA MAZURKIEWICZ. “The Little U.N.” at 769 First Avenue, New York (1956–1963). In: ANNA MAZURKIEWICZ (ed.). East Central Europe in Exile. Vol. 2. Transatlantic identities. Cambridge 2013, pp. 227–230.
- ⁶³ Ielūgums piedalīties Apspiesto tautu nedēļas sarīkojumos Buenosairesā. LNA LVVA, 293-1-1185, 132.–133. lp.
- ⁶⁴ Argentīnas ACEN delegācijas vēstule Argentīnas ārlietu ministram ar pievienotu deklarāciju, 28.06.1968. LNA LVA, 1971-2-238, 5.–6. lp.
- ⁶⁵ ANNA MAZURKIEWICZ. The Relationship between the ACEN and the FEC. In: KATALIN KÁDÁR LYNN (ed.). The Inauguration of Organized Political warfare: Cold War organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe/Free Europe Committee. Saint Helena 2013, pp. 426–427.
- ⁶⁶ V. Gusta vēstules A. Bērziņam noraksts, 30.03.1968. LNA LVVA, 293-1-1185, 165.–166. lp.
- ⁶⁷ V. Gusta vēstules V. Hazneram noraksts, 10.11.1971. LNA LVVA, ibidem, 223.–224. lp.
- ⁶⁸ A. Rūsiņa vēstule A. Dinbergam, 30.08.1972. HIA, Alfreds T. Rusins, Box 2.
- ⁶⁹ Brazīlijas latviešu palīdzības komitejas 1947. gada septembra apkārtraksts. LNA LVVA, 293-1-1571, 6.–8. lp.
- ⁷⁰ A. Rūsiņa vēstule A. Spekkem, 20.06.1964. HIA, Alfreds T. Rusins, Box 5.
- ⁷¹ HÄZNER, Laiks, telpa, ļaudis, 801.–802. lpp.
- ⁷² V. Vītola vēstule I. Spilneram, 11.03.1979. LNA LVA, 2219-1v-75, 74.–75. lp.
- ⁷³ Vissvarīgākais PBLA darbs tiek darīts Eiropā. In: Laiks, 13.04.1991.
- ⁷⁴ V. Gusta vēstule A. Spekkem, 22.09.1965. LNA LVVA, 293-1-1185, 60. lp.

- ⁷⁵ Apvienoto latviešu organizāciju 18. novembra rīcības komitejas apkārtraksts nr. 1. LNA LVVA, 293-1-1185, 159.–160. lp.
- ⁷⁶ V. Gusta vēstule A. Spekkem, 18.12.1967. LNA LVVA, 293-1-1185, 154. lp.
- ⁷⁷ V. Vitola vēstule I. Spilneram, 12.01.1977. LNA LVA, 2219-1v-74, 35.–36. lp.
- ⁷⁸ Noticiero de los Países Bálticos, 12.1959., nr. 1. LNA LVVA, 293-1-1185, 1. lp.
- ⁷⁹ Argentīnas prezidenta sekretāra vēstules V. Gustam kopija, 08.11.1961. LNA LVVA, 293-1-1185, 21. lp.
- ⁸⁰ V. Gusta vēstule A. Spekkem, 05.06.1960. LNA LVVA, 293-1-1185, 7. lp.
- ⁸¹ Ibidem.
- ⁸² A. Spekkes vēstule A. Gustam, 09.06.1960. LNA LVVA, 293-1-1185, 8. lp.
- ⁸³ V. Gusta vēstules V. Māsēnam noraksts, 19.11.1961. LNA LVVA, 293-1-1185, 19. lp.
- ⁸⁴ V. Bergmaņa vēstule A. Spekkem, 06.02.1956. LVVA, 293-1-1611, 5. lp.
- ⁸⁵ Vissvarīgākais PBLA darbs tiek darīts Eiropā. In: Laiks, 13.04.1991.
- ⁸⁶ PBLA 1983. gada 4. janvāra apkārtraksts. LNA LVA, 2219-1v-9, 49. lp.
- ⁸⁷ JĀNIS DIMANTS. Kur te taupība un lietderība. In: Laiks, 23.02.1983.
- ⁸⁸ Šodien Latvijā labi pazīstamais mecenāts, Vitolu fonda vadītājs.
- ⁸⁹ V. Vitola vēstules O. Pavlovskim noraksts, 01.06.1980. LNA LVA, 2219-1v-75, 91.–92. lp.
- ⁹⁰ Intervija ar V. Vitolu “Dienvidamerikas latviešu politiskās aktivitātes”. In: Baltiešu kopienu sabiedriskās un politiskās aktivitātes Dienvidamerikā 1945–1991. Letonikas V kongresa sekcijas materiāli. Rīga 2013, 85.–86. lpp.
- ⁹¹ Jāvar piespiest sevi. In: Diena, 05.03.1993.
- ⁹² Latvijas Brīvības fonds dibināts 1973. gadā, lai vāktu līdzekļus PBLA darbībai Latvijas neatkarības atjaunošanā un no noguldīto līdzekļu procentiem nodrošinātu pastāvīgu finansējuma avotu šādai darbībai.
- ⁹³ V. Vitola vēstule I. Spilneram, 20.11.1978. LNA LVA, 2219-1-75, 60. lp.
- ⁹⁴ I. Spilnera vēstule A. Vitolam, 05.01.1979. LNA LVA, ibidem, 67. lp.
- ⁹⁵ Izraudzīts PBLA pilnvarotais speciāliem uzdevumiem. In: Laiks, 10.10.1979., 1. lpp.
- ⁹⁶ V. Vitola vēstule I. Spilneram, 12.08.1976. LNA LVA, 2219-1v-74, 28.–32. lp.
- ⁹⁷ V. Vitola 1978. gada 20. novembra vēstule I. Spilneram, 20.11.1978. LNA LVA, 2219-1v-75, 60.–62. lp.
- ⁹⁸ V. Vitola vēstule I. Spilneram, 12.08.1976. LNA LVA, 2219-1v-74, 30. lp.
- ⁹⁹ Sīkāk sk.: KRISTĪNE BEĶERE. Latviešu diasporas politiskais lobījs EDSA konferencē Madridē 1980. gadā: Dienvidamerikas latviešu iesaistīšanās. In: Vēsture: avoti un cilvēki XXI. Daugavpils 2018, 27.–34. lpp.
- ¹⁰⁰ Baltiešu sveicieni Bonnā. In: Laiks, 22.04.1989.
- ¹⁰¹ Tauta Latvijā – tauta Bonnā. In: Austrālijas Latvietis, 21.07.1989.
- ¹⁰² Jēkabs Mekšs. 6. DALA kongress Brazīlijā. In: Laiks, 12.05.1987.

SUMMARY

Community of Latvians in South America was formed in three distinct immigration waves: in late 19th century, in 1920s and after the Second World War. The immigrants of the last wave were of those Latvians who had fled homeland during the war, spent some time in DP camps in Germany and later emigrated to new countries of residence. They

refused the possibility to return to the Soviet-occupied Latvia and regarded themselves as being in involuntary political exile; hence, they called themselves *trimda* (Latvian word, literally meaning “exiles”). They entertained a vivid longing for the renewal of their home country’s independence and the idea of this independence remained alive among them. These convictions were a substantial part of the common identity shared by Latvian diaspora, expressed and manifested through diverse political activities to promote the restoration of the Latvian state independence.

An important element in upholding the idea of Latvian state continuity was the continued operation of Latvian diplomats and diplomatic representations. After the Second World War, in South America still existed Latvian embassies in Argentina and Brazil. The embassy in Argentina was closed by the government of this country in 1946, while in Brazil – in 1961. The existence of such representations and possibility to go on issuing passports and confirm legal documents were very important parts in the whole concept of Latvian state continuity and the formal legal existence of the state during the years of Soviet occupation. Therefore, at politically favourable times Latvian diplomats put forth a continued effort to restore the work of Latvian embassies in South America, however, but the effort was unsuccessful.

South-American Latvians involvement in diaspora common political lobby work to promote the restoration of the independence of Baltic States was generally low because of both geographical distance from centers of global politics and due to the often difficult inner political situation in the countries of South America. Nevertheless, Latvians were active in larger anti-communistic organizations like Assembly of Captives European Nations (ACEN). The main activities for sustaining the independence idea concentrated in the public relations field, namely, educating the society of their host countries about the Baltic history and problems in a general way. Mass media were successfully used to attain this aim, as well as to promote public commemoration of important dates like the 18th of November, the Latvian state proclamation day or June 14th, the day commemorating deportations of Latvians to Siberia.

Latvians from South America participated in Latvian national-political activities in other countries as well, mainly by supplying the necessary funds. Some of the monetary donations were very substantial, for example, allowing the World Federation of Free Latvians to hire its first fully paid political lobbyist in 1979 (organizational activities were mostly voluntary). South American Latvians also participated in person in political lobby events, where their specific skills, for example, knowledge of Spanish language, were needed. One of such was the CSCE Helsinki follow-up conference in Madrid.

Under the specific political and geographical circumstances of the region of South America, the Latvian diaspora developed a particular and specific attitude towards preservation of the idea of Latvian state independence. Correspondingly, their actions to promote this aim in detail also differed from similar activities in countries like USA. Still, the seemingly far-away South American Latvians shared common values and goals with the rest of Latvians, namely, the goal to sustain the idea of independence and to promote the restoration of Latvian state independence.